

26.3.2016 Delo

Stran/Termin: 19

Naslov: Leteči cirkus slovenske blaznosti

Naklada: 39.340,00

Avtor: Ženja Leiler

Površina/Trajanje: 1.064,35

Rubrika/Oddaja: KULTURA

Žanr: POROČILO

Gesla: PREŠERNOVO GLEDALIŠČE KRANJ, TEDEN SLOVENSKE DRAME, PETER

Leteči cirkus slovenske blaznosti

Butnskala Po radijski igri, filmu in stripu zdaj v režiji Vita Tauferja ter koprodukciji PGK in SMG še gledališka uprizoritev

Sedemdeseta leta preteklega stoletja veljajo za ena najbolj politično in ideološko svinčenih let v življenju socialistične Jugoslavije. A v njihovem izteku je ta sivina še zlasti na področju popularne kulture in njenih alternativnih obronkih dobila barvitejši odtenke.

ŽENJA LEILER

Aprila in maja 1979, v šestih zaporednih sobotah, so na Radiu Študent zavrteli radijsko igro pisatelja in dramatika Emila Filipčiča ter režiserja, scenarista, igralca, pisca in ilustratorja Marka Derganca. Poslušalci so bili priča – kot bi temu rekli danes – popolnoma odbitemu radijskemu resničnostnemu šovu, ki je gotovo zaznamoval del takrat odrasčajoče generacije. *Butnskala* je bila sicer popolna improvizacija – če ne drugega, pri tem še danes trmasto vztrajata avtorja – in z današnjega stališča prejkone obrtniško amaterski izdelek. A v svoji absurdnosti, ludizmu, asociativnem humorju, nadrealizmu, parodiji in gegih je bila nekaj do takrat še nikoli slišana.

Zgodba o eksistencialno tesnobnem Ervinu Kralju, ki sreča skrivnostnega Profesorja, trikratnega doktorja znanosti, ta pa ga vpelje v skupino, nekakšno sekto, katere člani se za boljše počutje butajo z glavo v skalo, je eden najlucidnejših »prispevkov k sloven-

ski blaznosti« druge polovice 20. stoletja.

Vse konotacije na takratni družbenopolitični sistem so bile *Butnskali* sicer pripisane *post festum* oziroma so jo tej radijski igri pripisali poslušalci. »Niti pet minut vnaprej nisva vedela, kako bo zadeva potekala. Vse je nastajalo sproti, brez razmisleka o tedanji družbi, brez konkretnih asociacij na posameznika,« še danes na vprašanje, ali je bila *Butnskala* mišljena kot družbenokritična parodija, odgovarjata avtorja.

Toda njen do grotesknosti pripeljan absurden humor so poslušalci razumeli kot politično satiro slovenskega takratnega zdajšnjika pa tudi polpreteklika. Kot satiro tipične in usodne slovenske ideološke razklanosti, ki so jo v igri zastopali *butnskalariji* in frotisti, obenem pa tudi kot parodijo zaplankanega, butastega in trdo-bučnega slovenskega »narodnega značaja«, ki mu je enega najduhovitejših literarnih spomenikov že konec 19. stoletja z *Butalci* postavil Fran Milčinski. Edvard Kocbek pa je dosti pozneje v četrti točki programa OF zaneseno pozval k njegovi spremembi.

Butnskala je gotovo primer ustvarjalnega dela, ki ob nastanku ni merilo na nič drugega kot dobro zabavo – še zlasti zabavo njenih avtorjev. Njena priljubljenost in uspeh nista bila ne načrtovana ne pričakovana, a sta bila, gledano z današnjega zornega kota, zaradi

popolne drugačnosti, vsakršne nekorektnosti in absurdnosti, slejkoprej logična. Če bi novum njenega humorja lahko za silo primerjali s čimerkoli, je bila *Butnskala* zapoznala slovenska različica takrat že desetletje starega britanskega *Letečega cirkusa Montyja Pythona*.

Kratka zgodovina Butnskale

V začetku sedemdesetih let sta Derganc in Filipčič na Dergančev magnetofon snemala humorne oddaje za prijatelje, med njimi tudi oddaje *Vsi sveti*, v katerih nastopi župnik s skupino privržencev, ki se butajo v nagrobne spomenike, češ da to zelo pomaga. Konec sedemdesetih let je postala ta oddaja snov za *Butnskalo*. Nagrobniki so se spremenili v naravno skalo, župnik v Eminenco, prodajalka sveč je dobila ime Fanči in tako naprej. Za vsako epizodo sta potrebovala tri dni snemanja, kar sta počela na terasi bloka, v katerem je živel Filipčič, v njegovem stanovanju, na avtobusu in avtobusni postaji ter na bregu ob Savi blizu Črnuškega mostu, kjer je bila posneta znamenita bitka s steklimi lisicami.

S svojima glasovoma sta odigrala vse vloge, oddaje pa sproti nosila na Radio Študent, kjer je takratni tonski mojster Silvester Žnidaršič ta grobi material malce prirezal. To ni bila prava montaža, saj je ta prva različica polna dolgih trenutkov tišine, ki so bili bržkone posledica improvizacije, in precej dokumentarna. Dodani so bili še glasba iz muzikala *Zgodba z zahodne strani* ter dolgi pasusi srednjeveških madrigalov. *Butnskala* so potem na nabito polnih šestih večerih ob svečah predvajali v prostorih Galerije Škuc, avtorja pa sta pripravila še razstavo rekvizitov, od skal različnih velikosti do pene za britje glave ...

Leta 1981 je bila posneta krajša različica, ki je danes tudi digitalizirana. Bila je studijsko posneta, montirana in skrbneje opremljena z glasbo, predvsem pa dramaturško čvrstejša in še bolj absurdna. Leta 1991 je bila izdana na audiokasetah, leta 2002 je na trpinem cedeju izšla še skrajšana različica z

Iz stripa *Butnskala*, avtorja Marko Derganc in Emil Filipčič, E-besede, Ljubljana 2014

V gledališki *Butnskali* bo Kralja uprizoril Matija Vastl, Profesorja Blaž Šef, Eminenco Miha Rodman, Fanči Vesna Jevnikar, Ludviga Matej Recer, Marjana Peter Musevski, Valentinčiča Dario Varga in Mici Mojca Partljič. V uprizoritvi skupaj nastopa petnajst igralcev iz obeh gledališč, gostujoča igralka ter gostujoči glasbenik Anže Kristan. Avtor glasbe je Aleksander Pešut - Schatzl. FOTO PETER UHAN

Radia Študent. Že v začetku osemdesetih je *Butnskalo* predvajal tudi nacionalni radio.

Leta 1985 je Franci Slak na podlagi radijske igre in po Filipčičevem scenariju posnel istoimenski igrani celovečerni film – v njem sta nastopila tudi avtorja, Derganc seveda kot Profesor in Filipčič kot Ervin Kralj. Janez Hočvar je upodobil Valentinčiča, Milojka Šuklje je bila Fanči, Mila Kačič Mici, kot »reinkarnacije« Eminence so nastopili Gojmir Lešnjak, Tomaž Kralj in Tomislav Gotovac, Ljubiša Ristić pa celo kot Eminenca na konju. Pred dvema letoma je Der-

ganc prepisal celoten avdio zapis izvirne *Butnskale* ter ga ilustriral. *Butnskala* je tako dobila še stripovsko različico.

Anticipacija današnjosti

Gledališka uprizoritev, ki jo podpisuje Vito Taufer, režiser, ki je doslej postavil na oder štiri Filipčičeva dramska dela (*Altamira*, 1984, *Atlantida*, 1988, *Božanska tragedija*, 1989, *Psiha*, 1994), je nastala v koprodukciji dveh estetsko in konceptualno različnih gledališč, *Prešernovega gledališča Kranj* in Tauferjevega matičnega Slovenskega mladinskega gledališča. Ju-

trišnja premiera v Kranju bo hkrati otvoritvena predstava *Tedna slovenske drame*, medtem ko ljubljanska sledi prihodnjo sredo.

Po mnenju Marinke Postrak, dramaturginje uprizoritve, je bila *Butnskala* ob nastanku vizionarska, saj danes v njej »s smehom in grozo prepoznavamo sprva komunistične aktiviste, partizane in pozneje objestne zmagovalce na belem konju in oblastnike, prepoznamo našo 'zmagovito' NOB, obenem pa stalinistične povojne procese in Goli otok (kjer je kaznen temeljila na sizifovskem razbijanju in metanju skal v morje!)

pa tudi ideološko indoktrinacijo, kulturno, gospodarsko, notranjo in zunanjo politiko ter njihove politike in ministre, njihov pohlep po oblasti, primitivizem ter objestnost«.

Po mnenju obeh gledališč je »skrajni in pravi čas« za prvo profesionalno odrsko uprizoritev *Butnskale*, saj se je »stanje glede butn glavcev samo še bolj zaostri- lo in izostrilo. Dogodki v tej (ne več) radijski igri se brez težav skoraj srhljivo povežejo ne le s preteklostjo, ampak tudi s sedanostjo, čeprav se bomo ob uprizoritvi zagotovo nasmejali do solz.«

Vito Taufer: Izcimila se je zanimiva in napeta zgodba

Na tiskovni konferenci ob predstavitvi uprizoritve ste dejali, da je bila *Butnskala* za vas velika neznanka, saj zgodbe niste poznali. Ob njenem nastanku ste imeli dvajset let ...

Generacijsko že, ampak takrat sem imel v glavi druge reči, ne pa redno poslušati radio. Poleg tega vedno bežim od množične histerije in *Butnskala* je bila takrat nekaj takega ... Kamorkoli si šel, na cesti, v gostilni itd., se je kdo pačil in oponašal Fanči ali Eminenco ali Valentinčiča ... Bil pa sem totalen fen Emila Filipčiča zaradi njegovega takrat izdanega romana *Grein Vaun*. Nekaj časa sem poskušal tudi pisati tako.

Sicer pa sem v tistem času prvič delal v gledališču, bil sem asistent Ljubiše Ristića, ki je v Mladinskem gledališču delal Ajshilove *Peržane*, potem pa še *Misso in a minor*, in tisti svet me je za nekaj časa popolnoma posrkal.

V radijski igri Derganc in Filipčič, ki igrata vse vloge, dominirata z lastnima glasovoma. Vsakemu liku sta izoblikovala svojega. In *Butnskala* oziroma njene protagoniste povezujemo prav s temi glasovi. Kaj je ta prepoznavna glasovna dimenzija likov pomenila pri ustvarjanju gledališke uprizoritve?

Zanimivo je, da mi, čeprav nikoli (do zdaj) nisem ugotovil, za kaj je v *Butnskali* pravzaprav šlo, kljub odtujenosti od takratne masovne butnskalske histerije v glavi še vedno zelo razločno odzvanjajo glasovi Eminence, Fanči, Valentinčiča itn. To je bilo takrat pač neizbežno, in ko sem zdaj razmišljal o *Butnskali*, sem imel prav s tem nekaj časa velike težave, kako se lotiti uprizoritve. Potem sem nekaj časa poslušal radijsko igro in ugotovil, da sta bila Dergi in File skrajno resna in zaresna pri teh interpretacijah, da to, kar sem takrat doživljal kot sicer virtuosno pačenje in

je od takrat naprej neki osnovni model obnašanja Slovencev vobče, ni bilo nobeno pačenje, ampak strašno duhovita psihološka natančnost. Zato je ta zvočna podoba Slovencev tako arhetipska in tudi

čljivo zlezel pod kožo *Butnskali*, a popolnoma drugače. Tako smo, kot sem rekel, enostavno vzeli zgodbo za našo, današnjo, tukajšnjo. Kar ne samo da ni bilo težko, pravzaprav je nikoli nisem niti drugače bral. Butnskalska tradicija me je pač zaobšla. Zanimalo me je dobro povedati to dobro in duhovito zgodbo. Filetove igre so vedno, in delal sem jih že kar nekaj, zelo trd oreh. Zelo trdo delo je iskanje poti skozi vse nivoje zavesti, stanj duha in ravni stvarnosti, skozi katere potujejo njegovi junaki.

Osebnostne, politične, obešenjaške, filozofske, gledališke, literarne in druge dimenzije se prepletajo, prehajajo druga v drugo. To nima nobene povezave z ludizmom, kar moram poudariti vedno znova, ampak je skrajno izostrena in večplastna slika naše dejanskosti. Zanimiva in naporna avantura. Vedno. In hvaležna. Ter na koncu radodarna do občinstva.

pojasnjuje tako veliko popularnost *Butnskale*, ki očitno ne zbledi.

Na tej ugotovitvi je temeljil naš pristop. Ko smo brali tekst čim bolj stvarno in zaresno, smo se na mah osvobodili Filetovih in Dergijevih interpretacij, in izcimila se je zanimiva in napeta zgodba. Dramaturško je zelo natančno zgrajena, še posebej, če pomislimo, da sta radijsko igro menda improvizirala.

Film Francija Slaka so ljubitelji *Butnskale* sprejeli precej hladno. Film seveda ni isto kot radijska igra in je tu najbrž nastal svojevrsten nesporazum pri gledalčevem pričakovanju. Vašo uprizoritev od izvirne radijske igre kljub temu ločuje neprimerno večja časovna distanca, kot je film, ki je nastal dobrih pet let za izvirnikom.

Kako ste iskali gledališki *Butnskali* avtentičen izraz?

Zanimalo me je najti razpoko, skozi katero bi lahko prepri-

Je pa bilo seveda treba besedilo temeljito skrajšati, kar je bilo spet težko, da smo ga spravili v idealen okvir dveh ur s pavzo.

V čem vidite aktualnost *Butnskale*?

Butnskala je politični triler, ki se nam ves čas dogaja. Kot vsaka umetnost je vizionarska. Prilega se verjetno marsikateremu času in še bolj kot preteklosti in predpreteklosti je opozorilo na tole našo sedanjost, ki se preveša v prihodnost.

Vemo, da avtorja ob nastanku *Butnskale*, vsaj tako vztrajno trdita do danes, nista imela v mislih nobene družbene kritike, pa vendar so poslušalci *Butnskalo* hitro interpretirali kot kritiko totalitarizma in takratnega sistema. Kakšen je vaš odnos do tistega dela sodobnega slovenskega gledališča, ki zelo neposredno, tudi agresivno aktivistično,

vzpostavlja družbeno kritiko sedanjika?

File in Dergi morda res nista imela v mislih družbene kritike, kot smo se je učili pri predmetu Samoupravljanje s temelji marksizma, ampak sta se vrhunsko zabavala in zafrkavala. Zelo dobro sta se norčevala in zadevala v bistvo nečesa konkretnega, kar smo pač živeli v tistem času. Tisto, iz česar sta se zafrkavala, je verjetno še bolj tukaj v našem času. Fašizem je očitno nekaj, proti čemur ni imuna nobena družbena oblika, noben medčloveški odnos. Ni nekaj, kar lahko premagaš za vse čase, je nekaj, proti čemur se je treba boriti vsak čas.

Kako naj se bori umetnik? Lahko se spopade s sovražnikom v sebi in ustvari nekaj novega ali pa išče stekle lisice zunaj sebe in stopa v lastno past. Kot vedo Bosanci, dober in resničen štos je vedno humor na lasten račun, ali kot je svetoval tisti Grk: Spoznaj samega sebe!

26.3.2016 Dnevnik

Stran/Termin: 30

Naslov: Kultna Butnskala tudi na odru

Naklada: 46.260,00

Avtor: nr

Površina/Trajanje: 361,61

Rubrika/Oddaja: SCENA

Žanr: POROČILO

Gesla: PREŠERNOVO GLEDALIŠČE KRANJ, TEDEN SLOVENSKE DRAME, BUTNSKALA

Kultna Butnskala tudi na odru

ODER. Emil Filipčič, Marko Derganc: Butnskala. Kranj. PGK. Nedelja ob 20. uri.

Jutri se bo v Kranju začel **46. teden slovenske drame**, slovesnemu odprtju pa bo sledila tudi otvoritvena predstava, krstna uprizoritev *Butnskale* Emila Filipčiča in Marka Derganca, ki je nastala v produkciji Prešernovega gledališča Kranj in Slovenskega mladinskega gledališča.

Kot izhodišče in osnova predstave sta služila kultna radijska igra *Butnskala* ter istoimenski strip, ki ga je Marko Derganc izrisal leta 2014. Kot sta povedala avtorja, je igra nastala povsem spontano. »Pri naju je šlo izključno za čisti ludizem, uživanje in zabavo, brez vnaprejšnjih konceptov in psihološko-političnih konstruktov. Niti pet minut vnaprej nisva vedela, kako se bo zadeva odvijala. Mnenja sem, da je imela igra tako močan in širok odziv predvsem mladega poslušalstva iz preprostega razloga, ker je

nastala povsem spontano, popolnoma neobremenjeno.« Ob svojem nastanku leta 1979 je *Butnskala* s svojim absurdnim humorjem in predvsem z neverjetno lucidno kritiko družbenega sistema pretresla takratni čas, danes pa lahko samo zgrozeni ugotavljamo, da je glede na dogajanje v naši državi vsebina *Butnskale* še kako aktualna.

Marko Derganc je cel avdiozapis radijske igre prenesel v stripovsko obliko, kar je tudi osnova, na kateri je nastala uprizoritev *Butnskale*. Kot režiser se pod predstavo podpisuje Vito Taufer, v gledališču pa so prepričani, da je za »prvo profesionalno odrsko uprizoritev *Butnskale* napočil skrajni in pravi čas in da se je od nje-nega nastanka do danes spremenilo zgolj to, da se je stanje glede butn-glavcev samo še bolj zaostri in izostrilo«. x **nr**

